

גליון תתקלז • ערש"ק פרשת ואתחנן

• שנת העשרים •

לקראת שבוע

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

”ושננתם לבניך” – התלמידים קרויים בנים!

כיצד להתאחד עם חכמת הקב"ה?

פלוגת רש"י והרמב"ם בדינא דבר מצא

תפקיד במקום הנופש

אור
החסידות

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מאיר יעקב זילברשטרום, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שווייכה

לימוד לפני התפילה

לדעת להיכן עולים...

כאשר המתפלל יודע .. לא רק ידיעת התיבות עשי' יצירה בריאה ואצילות כשלעצמם, מבלי לידע ולהבין מאומה בענין זה, מלבד העובדה שישנה מציאות כזו, אלא הוא לומד ויודע ומבין פרטי הענינים בזה, הנה כאשר מתפלל ומגיע ל"ברוך שאמר" ויודע שעולה עכשיו לעולם היצירה, ובברכות ק"ש עולה לעולם הבריאה, ובשמונה עשרה עולה לעולם באצילות - אזי התפלה היא באופן אחר לגמרי.

ולימוד זה צריך להיות קודם התפלה דוקא, ולא די בהלימוד בזמנים אחרים, כי, דוקא כאשר לומד ענינים אלו קודם התפלה, הרי זה פועל ומשפיע על התפלה באופן היותר נעלה.

"תחשוב שהנך בלייפציג"...

כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר [הריי"ץ] סיפר פעם (ראה תר"מ - רשימת היומן ס"ע שצא. וש"ס) סיפור ארוך אודות הרב המגיד:

קודם שנעשה תלמיד של הבעל שם טוב, ה' הרב המגיד גאון גם בנסתר דתורה, וה' מתפלל עם כוונות האריז"ל, וה' לו חבר שגם הוא עסק בענינים אלו. ולאחרי שהרב המגיד נעשה תלמיד הבעל שם טוב, אירע שנפגשו יחד, וכשעמדו להתפלל, סיים חבירו תפלתו משך זמן לפני הרב המגיד, ושאל אצלו חבירו לפשר הדבר, באמרו: הרי פעם היינו מתפללים ביחד, ומסיימים באותו זמן, ומה נשתנה עתה?

חבירו של הרב המגיד ה' נוהג לעסוק בלימוד התורה במשך רוב השנה, וזוגתו ניהלה את העסק,

ורק פעם בשנה ה' מתבטל מלימודו במשך כמה שבועות, ונוסע ללייפציג אל ה"יריד" כדי לקנות סחורה, ואחר כך ה' חוזר לביתו וממשיך לעסוק בתורה. ושאלו הרב המגיד: למה עליך לבטל זמן ולנסוע ללייפציג - הרי מוטב שתתבונן בהנסיעה, ותחשוב שהיום הנך פה, ומחר הנך שם, עד שתחשוב שהנך בלייפציג, ואחר כך תתבונן ותחשוב במהלך הנסיעה בחזרתך לביתך, וכך תערוך את הנסיעה במשך זמן קצר ביותר.

צריכים להיות "שם"

כאשר החבר שמע זאת, הביט עליו בתימהון, ואמר: ר' בער, לא ידעתי שאתה בטלן גדול כל כך! מה תועיל מחשבתי - הרי עלי להיות בלייפציג בכדי להביא משם את הסחורה בפועל ממש!

וענה לו הרב המגיד: כן הוא בנוגע לענין הכוונות בתפלה: לא מספיק רק לחשוב ולכוין כעת הנני בעש' או ביצירה וכו', אלא צריכים להיות שם בפועל, כדי להביא את ה"סחורה" .. ובשביל זה דרוש זמן ארוך יותר.

וכיון שצריכים להיות שם - הרי האפשרות לזה היא רק כאשר לומדים ויודעים מה זה אצילות בריאה יצירה ועשי'.

...צריך לידע איפוא ש"לא בשמים היא" (נצבים ל: ב), ולכל אחד ואחד שייך הלימוד בענינים אלו, ובפרט לאחר שנתבארו הדברים על ידי הבעל שם טוב ותלמידיו באריכות הביאורים, על ידי משלים ודוגמאות וכו', וכבר נדפסו בספרים, וצריך רק ללמוד ולעיין בהם.

(תורת מנחם ח"ל ע" 325 ואילך)

פתיחה

בעזה"ת.

הננו מתכבדים להגיש לפניכם את הקונטרס 'צקראת שבת' (גליין תתקלו) היו"ל לפרשת ואתחנן, ובו אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוקצ"ה נבג"מ זי"ע.

◇ ◇ ◇

המדור "מקרא אני דורש" עוסק בפירוש רש"י שי'שננתם לבניך - אלו התלמידים, ויבאר אשר יסודו של הפירוש הוא בברכת יעקב לשמעון "ואפיצם בישראל", שתוכנה הוא "אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון".

במדור "יינה של תורה" יבואר כיצד יש להישמר מפני הרגשת חשיבות עצמית בעת לימוד התורה, ומדוע ציווי תלמוד תורה לגדולים נכלל בציווי "ושננתם לבניך" דווקא.

במדור "חידושי סוגיות" יחקר במהות דינא דבר מצרא, דאף שמצינו שחייב זה הוא על הלוקח בלבד, עדיין יש לחקור אם זהו ענין של הנהגות ישרות וטובות בלבד, ואז זה נוגע רק ללוקח, או שחייב זה פועל גם שהבר מצרא מקבל בעלות מסויימת על השדה וא"כ חיוב זה נוגע גם לב"ד, ומבאר שחלוקים בזה רש"י והרמב"ם.

בברכת שבתא טבא מכון אור החפירות

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כאופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ריבוי השקו"ט והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנשמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

תוכן ענינים

מקרא אני דורש ב
ושננתם לבניך: אלו התלמידים

מהו ההכרח להוציא חיבת "לבניך" מפשוטה ולפרש דקאי על התלמידים? / איך ביוך יעקב את שבט שמעון שיהיו מלמדי תינוקות, הרי כל אב מחויב ללמד את בנו? / ביאר דברי רש"י על ושננתם לבניך וההכרח לפירוש זה

(ע"פ לקושי שחת ח"ס עמ' 33 ואילך)

פנינים עיונים וביאורים קצרים

בין "בעלי הכמה" ל"מבקשי" (ע"פ לקושי שחת ח"ס עמ' 33 ואילך)

בין קבלת שכר לנשילתו (ע"פ לקושי שחת ח"ס עמ' 41 ואילך)

יינה של תורה להתבטל לנותן התורה

כיצד לימוד הגדולים נכלל ב"ושננתם לבניך"? / מדוע תחילת הלכות ת"ת הוא בלימוד עם הבנים? / מפני מה "ברכת התורה" היא יסוד מהותי בלימוד התורה? / וכיצד מתאחדים עם חכמתו של הקב"ה עסק התורה באופן שתתאחד בנפש האדם

ע"פ לקושי שחת ח"ס עמ' 38 ואילך

פנינים דרוש ואגדה

"דעתו לנרשה" או לא? (ע"פ לקושי שחת ח"ל עמ' 148)

בין קריאת שמע ללימוד התורה (ע"פ לקושי שחת ח"ל עמ' 21 ואילך)

חידושי סוגיות פלוגת רש"י והרמב"ם דינא דבר מצרא

יחקר בגדר דין זה אם הוא רק חיוב הנהגה על הלוקח או שפי' גם שיש לבר מצרא קצת קנין בקרקע / יסיק דנחלקו בזה רש"י והרמב"ם ועפ"י יתבאר כו"כ חילוקים ביניהם בסוגיא דבר מצרא

ע"פ לקושי שחת ח"ס עמ' 55 ואילך

תורת חיים תפקיד במקום הנפש

דרכי החסידות יצייר הוכחות במחור

שיחות קודש לימוד לפני התפילה

צוות העריכה וההגהה:
הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרום,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד,
Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st. • 6084000
#BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

להערות והארות:
טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidut@gmail.com

ושנתם לבניך: אלו התלמידים

מהו ההכרח להוציא תיבת "לבניך" מפשוטה ולפרש דקאי על התלמידים? / איך בירך יעקב את שבט שמעון שיהיו מלמדי תינוקות, הרי כל אב מחויב ללמד את בניו? / ביאר דברי רש"י על ושנתם לבניך וההכרח לפירושו זה

א. "ושנתם לבניך" (פרשתנו ו, ז). ובפירושו רש"י:

"לבניך – אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר: 'בנים אתם לה' אלקיכם', ואומר: 'בני הנביאים אשר בבית א-ל', וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים, שנאמר: 'בני עתה אל תשלו'."

והקושיא גלויה: מנין למד רש"י להוציא את תיבת "לבניך" מידי פשוטה – שהאב צריך לשנן דברי תורה **ליוצאי חציו**?

ב. והנה, בבאר בשדה על רש"י בא ליישב קושיא זו, ופירש: "דאילו הבנים – כתיב בפרשת 'והיה אם שמוע': 'ולמדתם'". והיינו:

לקמן בפרשת עקב (יא, יט) נאמר: "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם"; ומכיון ששם כבר נאמרה המצוה ללמד את הבנים – עכצ"ל שכאן הכוונה היא (לא לבנים, אלא) **לתלמידים**, כי דוחק לומר שציווי אחד נכפל פעמיים לחינם.

[וההכרח שבפרשת עקב אכן מדובר על **בנים בפשוטו** (ולא על תלמידים, כמו שמפרש רש"י כאן) – מובן הוא:

הציווי שם הוא: "ולמדתם אותם את בניכם **לדבר בם**", ופירש רש"י: "משעה שהבן יודע לדבר למדהו 'תורה צוה לנו משה', שיהא זה לימוד דיבורו. . . **בשהתינוק מתחיל לדבר** אביו משיח עמו בלשון הקודש ומלמדו תורה"; והנה, תינוק בגיל זה – כאשר הוא "מתחיל לדבר" – נמצא בבית אביו ואמו, כך שאין מתאים לחייב את מי שהוא (אחר) ללמד את התינוק בגיל זה – וע"כ לפרש שהכוונה היא לאב ובן כפשוטו.

לקראת שבת

כל מי שלמד בשיבת "תומכי תמימים" בליובאוויטש, זוכר בודאי התוועדות של שמחת תורה וי"ט כסלו.

כל מי שהי' בליובאוויטש, שמע מאמר, הי' ב"יחידות", ביקר בציונים הקדושים של הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים – צריך לצייר במוחו, בהתאם לזכרונו, את התמונה והמחזה הקדושים שראה ושחווה אז בהיותו בליובאוויטש.

כשם שאין בכוח המחשבה שום הגבלות ומחיצות של מקום, כך אין בו שום הגבלות ומחיצות של זמן. בכוח הזכרון אצורים האירועים העתיקים ביותר שראו אותם בתקופת הילדות, בתקופת החיים נטולי הדאגות, כפי שהיו אז, ובשעה של העמקת הדעת, חיים מחדש את הקסם והרגש העתיקים.

הדריכני להיזכר על מה שראיתי

כשהייתי בן חמש – בשנה הששית (חורף תרמ"ו) שהייתי עם ההורים [בנופש] ביאלטה (קרים). בשעת הטיולים בין ההרים הייתי משחק בקרבתו של אבי. לעתים קרובות הי' אבי שואל אותי, מה אני זוכר מתקופת קטנותי. סיפרתי לו על דברים שונים שזכרתי, והוא הי' מסביר לי את אשר ראיתי בשעתו.

כך נחרתו במוחי הילדותי דברים שונים שראיתי בקטנותי, דבר שהביא לי תועלת רבה בבגרותי.

תודות להנהגה הטובה בה הדריכני אבי, להיזכר על מה שראיתי אי פעם, נחרת בזכרוני תואר פני קודש הקדשים הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר מוהר"ש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, שראיתי בהיותי בן שנתיים ושלשה חדשים.

בשנת תר"ן – השנה הראשונה כמעט בה שהה אבי במשך כל השנה בבית (בשנים שלפני הי' שוהה רוב השנה בחוץ לארץ) – הי' מביא אותי לעתים קרובות לספר לו מהדברים שאני זוכר, ממה שראיתי בשנות חיי הראשונות. כך נוצרה בי התכונה, שאירועים שונים, ובמיוחד התוועדויות חסידיות, נחרתו עמוק במוחי, ואהבתי להתעמק מזמן לזמן בזכרונות ימי קדם.

גם כעת, אחרי שעבר עלינו ב"ה כל כך הרבה בעשרים שנות הגלות והיותנו "נע ונד", מהווים זכרונות ימי הקדם של התוועדויות שונות ושיחות הקודש בזמנים ובמקומות שונים, המים החיים והמים הקרים המרעננים.

הטוב שהציור גורם לו, הוא דבר מוחשי, שכל אחד יכול לדעת ולהרגיש בחיים ממש.

(תרגום מלקוטי דיבורים ח"א עמ' קנז, א ואילך – לקוטי דיבורים א-ב המתורגם ע' 225-6)

המורד מודפס
לעילוי נשמת
הרה"ח ר' שלמה
בן ר' יעקב ע"ה
יאנג
נפ"ק כ"ז תשרי ה'תשפ"א
תנצ"ח

לקראת שבת

ג

סיום הענין שם הוא: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם, על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם". וכפי שרש"י מפרש, דבר זה בא בתור שבר על "ולמדתם אותם": "כשהתינוק מתחיל לדבר אביו משיח עמו . . ומלמדו תורה. ואם לא עשה כן הרי הוא כאילו קוברו, שנאמר 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם" – אם עשיתם כן, ירבו; ואם לאו – לא ירבו כו".

ומעתה, כיון שהשכר על "ולמדתם אותם את בניכם" הוא "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה" – הרי מובן שהמדובר הוא בלימוד האב עם בנו כפשוטו, שאצלם שייך לומר שירבו ימיהם על אותו חלק של "האדמה", שהרי בסופו של דבר הבן יורש אותה מן האב (משא"כ ברב ותלמידו, שכל אחד בחלק אחר של "האדמה").

ג. אמנם כד דייקת שפיר, הציווי בפרשת עקב ("ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם") אינו מספיק כדי להוציא את הפסוק דידן מפשוטו, כי:

אפשר לפרש, שבאמת בשניהם הכוונה היא לבנים כפשוטו – יוצאי חלציו של האדם; וטעם הכפילות הוא – כי מדובר בשני ציוויים שונים: בפרשת עקב החיוב הוא שהאב צריך להתחיל וללמד את הבן תורה (כפירוש רש"י שם: "משעה שהבן יודע לדבר למדהו 'תורה צוה לנו משה', שיהא זה לימוד דיבורו"), ואילו כאן מחדש הכתוב את הפרט של "ושננתם" שהוא "לשון חידוד . . שיהיו מחודדים בפיו" (כפירוש רש"י), שלא רק על האב ללמד את הבן שיהי' הפסוק "תורה צוה" – "לימוד דיבורו", אלא עוד זאת, שחייב הוא ללמוד עמו באופן שדברי התורה יהיו "מחודדים" בפיו.

והדרא קושיא לדוכתא: מנין למד רש"י להוציא את "ושננתם לבניך" ממשמעותו הפשוטה – והרחיק לפרש "אלו התלמידים"?

ד. וי"ל בזה:

בפרשת ויחי (מט, ז), בדברי יעקב אבינו אל שמעון (ולוי), נאמר: "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל". והיינו, שיעקב קבע ששמעון יהיה "נפוץ" בישראל, ומפרש רש"י על אתר: "אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים".

ובכן, אם נלמד את "ושננתם לבניך" כפשוטו, שכל אב מצווה בעצמו ללמוד עם יוצאי חלציו, נמצא שכל המציאות של "מלמדי תינוקות" היא דבר נדיר ובלתי מצוי: תינוק רגיל – לומד עם אביו; ורק אם לתינוק אין אב (רח"ל), או שהאב אינו רוצה לקיים (רח"ל) את המצוה "ושננתם לבניך" [או שהאב אינו יכול לקיים "ושננתם לבניך" מפני שאינו יודע בעצמו ללמוד] – אז יש לו צורך במלמד.

ומעתה קשה: איך נתן יעקב לבני שמעון את פרנסתם באופן שיהיו "סופרים ומלמדי תינוקות" – אם הצורך במלמדים הוא כה בלתי שכיח?

אלא שמכאן למדנו, שאין הפירוש "ושננתם לבניך" כפשוטו; ודוקא כך מובן כיצד התפרנס שבט שמעון מענין זה של "מלמדי תינוקות" – משום שהאבות (לא היו לומדים עם בניהם

יצייר הזכרונות במוחו

מי שיש לו חוש בציור יכול להגיע בקלות יותר לתשובה, ויכולות להיות אצלו אהבה ויראה בהרגש בשר הלב הגשמי כמו ההרגש של אהבה ויראה גשמיות.

בכה הזכרון אצורים האירועים

כשהי' אבי [כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע] אומר חסידות ומדבר בהשכלות עמוקות ביותר, כמו בענין של הפשטה, איך מושכל הוא מופשט – היה מתבטא כך:

"כשהוא מבין את הענין, הרי לאחרי שהוא מבין אותו, הוא מתעכב להעמיק דעתו בענין, ומסתכל בציור במוחו על ההשכלה כמי שמסתכל על ציור נאה".

הרבה פעמים הי' מתבטא בנוסח כזה:

"כשאחד מתייגע ביגיעת בשר ויגיעת נפש בסוגיא בגליא שבתורה, או בהשכלה של פנימיות התורה, שעד שהוא מבין את הענין היטב, הענין אצלו בשקלא ומריא, אך אחרי שהענין "הונח" אצלו היטב, הוא מסתכל עליו כמי שמסתכל על דבר מציורי, שכן, הענין השכלי נצטייר במוחו בדוגמת דבר כמו ציור הנראה לעינים".

כבר דובר (עיין לקוטי דיבורים חג הפסח תרצ"ד חלק א. פרק ב) בגודל מעלת הצירור. מי שיש לו חוש הצירור יכול לתאר לעצמו ענין ולחיות אותו, דבר המביא תועלת רבה בעבודה.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרבי ה"צמח צדק" אמר: מי שיש לו חוש בציור יכול להגיע בקלות יותר לתשובה, ויכולות להיות אצלו אהבה ויראה בהרגש בשר הלב הגשמי כמו ההרגש של אהבה ויראה גשמיות.

בחסידות ישנן עצות לכמה ענינים, הן בעניני המוחין והן בעניני המדות, הן בענינים הטבעיים בטבעי בני אדם והן בעניני רגילות שהאדם מרגיל את עצמו, הרי על הכל ישנה עצה וסדר כיצד לפעול הרחבת המוחין, תיקון המדות ושינוי הטבעיות והרגילות.

אחד הדברים שעל אנשי שלומנו ותלמידי התמימים יחיו להרגיל את עצמם – הוא: ציור.

בעצמם, אלא) היו משלמים שכר-לימוד למלמדי בניהם, כשם שהאב דואג לשאר צרכיו של הילד (וראה עוד בשיחת ש"פ ראה תשכ"ח).

ה. אמנם כאן שואל התלמיד: אם אכן כוונת הכתוב היא לתלמידים ולא לבנים כפשוטו – למה נאמר "ושננתם לבניך"?

ועל זה מיישב רש"י, שבלשון המקרא נקראים התלמידים תמיד בשם "בנים". כלומר: אין הפירוש שבנוסף לשם העיקרי שלהם – "תלמידים" – יכולים לקרוא להם גם "בנים", אלא שזהו שמם הקבוע של "תלמידים" – בנים.

וזהו שמדגיש רש"י "מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים", ומביא כמה ראיות על כך שהפסוק קורא ל'תלמידים' בשם "בנים", ולא בשם "תלמידים" (וראה באריכות במדור זה מש"פ ואתחנן תשס"ח, ע"פ המבואר בלקוטי שיחות ח"ט עמ' 43 ואילך).

ובענין זה יש להוסיף וליישב קושי בהראיות שמביא רש"י:

הראיה האחרונה שמביא רש"י היא מ"חזקיהו שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים, שנאמר: 'בני עתה אל תשלו'. ולכאורה – בספר משלי מצינו ששלמה המלך קורא לכל אחד מתלמידיו (שלמה אמר את דברי המוסר שבספרו) בשם "בני", ולא פעם אחת בלבד אלא יותר מעשרים פעמים; אם כן, למה מביא רש"י ראיה מחזקיהו שקרא לישראל "בני" פעם אחת – ואינו מביא ראיה משלמה שקרא לכל אחד מתלמידיו "בני" יותר מעשרים פעם?!

ותגדל התמיהה, שהרי (א) שלמה המלך קדם כמה וכמה דורות לחזקיהו, כפשוטו. (ב) הלשון שמצינו בחזקיהו שקרא לישראל בשם "בני" כתובה בספר דברי-הימים (דהי"ב כט, יא); והרי לפי "סדרן של כתובים" ספר משלי נכתב כמה דורות לפני ספר דברי-הימים (משלי נכתב על ידי חזקיהו וסייעתו ואילו דברי-הימים רק על ידי עזרא ונחמיה – כדברי הגמרא בבא-בבא טו, א).

אך לפי הנ"ל – הביאור פשוט:

כוונת רש"י היא להוכיח (לא רק שאפשר לקרוא לתלמידים בשם "בנים", אלא) שבלשון המקרא רגיל וקבוע לקרוא לתלמידים בשם "בנים".

ולענין זה אין ראיה מספר משלי – כי אפשר לומר שאת "משלי שלמה" אמר בתחילה שלמה לבניו כפשוטו (רחבעם וכו'), ורק אחר כך עשה מזה ספר לימוד לכל. וכיון שאמר את המשלים לבנו – לפי השתמש שלמה בלשון "בני"; ורק שגם לאחר מכן הוא לא שינה מלשון "בני" ללשון "תלמיד" – משום שלשון "בני" יכולה להתאים גם לתלמיד (אבל אין כאן ראיה שזהו שמו של התלמיד מלכתחילה).

ולכן מביא רש"י ראיה דוקא מחזקיהו, שדיבורו מלכתחילה היה לכאלה שאינם בניו, ומזה שקרא להם בשם "בני" מוכח שאכן הדרך היא לקרוא לתלמיד בשם "בן". וק"ל.

תפקיד במקום הנופש

בעל עסק – גם במקום הנופש

נעם לי לקבל הידיעה שנמצא הוא וזוגתו שיחיו במקום מנוחה ב... ובדאי גם שם מחפש הזדמנות להאיר אור תורה ונר מצוה ומאור שבתורה הדרכותי ומנהגי' בהסביבה,

וכידוע פירוש כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע על ביטוי רז"ל "עוסק בתורה" ולא "לומד תורה", שכוונתו בעסק כפשוטו משתדל לעשות את זה במקום שרבו העוברים ושבים, כן אין יושב סגור בחדרו חדר לפניו מחדר ומחכה פן ואולי יבוא מי להציע ענין של עסק, אלא שרצים אחריו, הרי ממש באופן כזה צריך להיות העסק בתורה, והאריכות בזה אך למותר.

ובדאי כיון שמשתדל באופן הנ"ל מצליח וכפסק רז"ל יגעת ומצאת.

(אנרות קודש ח"ט עמ' ריה-ט)

להוסיף אבנים טובות בבית המלך!

[יש] לעוררו להענין, מעין דאתהפכא, לנצל ימי וענין הבראת הגוף לחיזוק הנשמה, היינו להוסיף שיעור לימוד מיוחד לימי החופש ולחפוש הזדמנות לעורר את אחרים הבאים להנפש במקומו וסביבותיו, לתורה עבודה וגמ"ח כל אחד לפי מצבו;

ולפעמים כדאי גם להסבירם, אשר אין אתנו יודע בסוד ההשגחה העליונה, ואולי תכלית ביאת כלכם למקום פלוני הוא כדי להוסיף אבנים טובות בכתרו של מלך מלכי המלכים הקב"ה

(אנרות קודש ח"ט עמ' שד-ה)

פנימיות הכוונה של הנופש

...ומה שכותב שנוסע לשם מפני עניני בריאות הגוף, הנה אין זה אלא לבוש הטבע וכמבואר בכ"מ ובקונטרס ומעין על הכתוב וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה, שעניני האדם זקוקים הם הלבשה בטבע ובפרט בזמן הגלות, אבל פנימיות הכוונה היא שישמש צנור דרך בו יבואו המעינות תורת החסידות הדרכותי ומנהגי' להאנשים ולהבחורים בפרט הנמצאים עתה בסביבתו, ולכן עליו להתאמץ בזה ככל האפשרי, ובדאי שאין בזה סתירה לעניני הבריאות כיון שדי זמן לזה וגם לזה, ופעולותיו בהפצת המעינות תוסיפנה בברכות השי"ת בעניניו הפרטים ובבריאותו ביחוד.

המחכה לבשו"ט בכל האמור.

(אנרות קודש ח"ט עמ' שכה)

מעלות בכמות ובאיכות

בטח למותר עוד הפעם לבקשו על דבר ההתעסקות בחיזוק רוח היהדות בכלל ורוח החסידות בפרט במקומו עתה, שכפי האמור שתי מעלות בזה:

א) שנמצאים במקומו עתה יהודים מכל קצות ארצות הברית שבמילא יכולים ממקום זה להפיץ הפעולה על יותר ערים, ב) שבהיותם פנויים ובמקום מנוחה, זה נותן יותר אפשריות לדבר עמהם.

והשם יתברך 'אינו נשאר בעל חוב', וכאשר דואגים לבריאותם הרוחנית של יהודים מעניק השם יתברך להמתעסק בזה תוספת בריאות הן בגשמיות והן ברוחניות.

(מכתב כ"א שבט תשי"ג)

לאו בר ועשית הישר והטוב, יש לפרש דאי"ז רק במשמעות של פטור בפ"י הלוקח העכו"ם, אלא רוצה לומר דכיון דלעכו"ם אין שייך כל ענין המצות לא תקנו בכגון זה בפ"י דין בר מצרא).

ואולי י"ל עוד נפק"מ, דלדעת הרמב"ם חיוב "ועשית הישר והטוב" חל כשנעשה זה בר מיצר (וראה גם נמוק"י כאן) וא"כ זהו גם בנוגע להמוכר שהרי חסר גם בבעלות המוכר (אף שדין בר מצרא דועשית הישר והטוב אכן לא הטילו חכמים על המוכר), וכן משמע קצת ממה שכתב בהנוגע להמוכר לעכו"ם דלא כמו שאמרו בגמרא (כנ"ל). משא"כ אם זהו רק דין של הנהגה טובה דלוקח הרי זה נעשה רק כאשר כבר קנאה לוקח, ואין שייכות להמוכר כמפורש בפרש"י שם ד"ה עכו"ם לאו בר כו' נוראה רא"ש שם סוף סכ"ד "אלא שתקנת חכמים היא משום הישר והטוב והתקנה אינו אלא כשנתחזק בה כבר הלוקח ובאה לרשותו" וכן הביא שם סי' כח מ"ש בגמרא "עכו"ם לאו בר ועשית הישר והטוב".

ועפ"ז יש לבאר עוד שינויים בין פרש"י ורמב"ם בפ"י המשך הסוגיא שם:

א להלן בסוגיין "מכר כל נכסיו לאחד לית בה משום דינא דבר מצרא", ופרש"י

"שלא תקנו חכמים ללוקח להסתלק לעשות הישר והטוב לבעל המצר שהוא רעה למוכר שזה לא יקנה השאר כו'". וברמב"ם (פ"ב ה"ו) "אין בעל המצר של שדה אחת מסלק את הלוקח מאותה השדה שהרי היא והאחרת קנה כאחד". חזינן דרש"י מדגיש צד ההפסד והלוקח "לא תקנו חכמים ללוקח להסתלק". . שהוא רעה למוכר" נועד"ז הוא ברא"ש שם סכ"ז, והרמב"ם מדגיש (הדין) הקנין שבזה והבר מיצר. וראה לח"מ שם פ"ג ה"ח.

ב עוד שם בסוגיין "לאשה וליתמי כו' לית בה משום דינא דבר מצרא", ופרש"י "מכר לאשה לא מסלקין לה דלאו אורח ארעא לאהדורי ולבקש מי שיש לו קרקעות למכור ומה שבא לידה ראשון אין לנו לומר ועשית הישר והטוב להרחיקה מעליו וכן יתמי", וברמב"ם (שם ה"ג ו"ד): "המוכר ליתומים קטנים אין בו דין בעל המצר הטוב והישר שעושיין חסד עם אלו יתר מבעל המצר. וכן המוכר לאשה . . חסד הוא שתעמוד הקרקע בידה". חזינן דלרש"י מספיק השפ"ה "אין לנו לומר כו' להרחיקה מעליו", ולהרמב"ם צריך טעם חיובי (ובהקנין) שידחה לדין בר מצרא. וראה מלחמות ה' ב"מ שם.

בין "בעלי חכמה" ל"מבקשי"

ונס אל אחת מן הערים האל והי

תלמיד שגלה לעיר מקלט מגלין רבו עמו, שנאמר וחי, עשה לו כדרי שחי, וחי בעלי חכמה ומבקשי בלא תלמוד תורה כמיתת חשבין (ר, מב. רמב"ם הל' רוצח רפ"ז)

בגמ' (מכות י, א) למדו מדין זה "מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון", ומפרש רש"י "שלא יביאוהו עוונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה, דאמרינן לקמן שאינו מצוי אלא ברשעים".

ולפי זה צ"ע הטעם שכתב הרמב"ם "וחיי בעלי חכמה ומבקשי" בלא תלמוד תורה כמיתת חשבין, דכיון שתלמיד זה שגלה הוא "תלמיד שאינו הגון", איך אפשר לומר שתלמוד תורה חשוב אצלו כ"כ, עד שחיי "בלא ת"ת כמיתת חשבין"?

ויש לומר, שמטעם זה דייק הרמב"ם וכתב "חיי בעלי חכמה ומבקשי" בלא ת"ת כמיתת חשבין:

"בעלי חכמה" הם אלו שכבר השיגו את מעלת החכמה, ומרגישים כבר שבלי ת"ת אין חייהם חיים; ואילו "מבקשי" הם המבקשים להיות בעלי חכמה, אף שעדיין לא השיגו את גודל מעלתה, ואינם מרגישים עדיין שבלעד"י חייהם אינם חיים. וזהו שכתב הרמב"ם, שגם מבקשי החכמה, שעדיין לא השיגוה, מ"מ, מכיון ש"יגיעת ומצאת תאמין" (ראה מגילה ו, ב), מובטחים הם שסוף סוף יגיעו להיות "בעלי חכמה", ועל כן נחשבים הם כבר עתה כ"בעלי חכמה" בכח, שחייהם "בלא ת"ת כמיתת חשבין".

ומעתה מובן שבזה נכלל גם "תלמיד שאינו הגון", כי גם תלמיד זה הוא "מבקש חכמה" עכ"פ, והרי הוא נחשב כבר עתה כ"בעל חכמה" לענין זה שחיי "בלא תלמוד תורה כמיתת חשבין". ולכן "מגלין רבו עמו", בכדי שיגלה בו את אשר טמון בו בכח, ויעשהו ל"בעל חכמה" גם בגלוי.

בין קבלת שכר לנטילתו

היום לעשותם

ולמחר, לעולם הבא, ליטול שכרם (ז, יא. רש"י)

כתבו המפרשים (ס' זכרון כאן. לבוש האורה ר"פ עקב. ועוד), שכוונת רש"י היא להא דאיתא בגמ' (קידושין לט, ב. חולין בסופה) "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", ולכן רק "למחר, לעולם הבא" יקבלו הצדיקים שכרם.

אמנם, לכאורה קשה לפרש כן בפירוש רש"י על התורה, שבא לפרש "פשוטו של מקרא", שהרי מצינו במקראות רבים שהקב"ה נותן שכר על קיום המצוות גם בעולם הזה, ואיך אפשר לומר בדרך "פשוטו של מקרא" שקבלת שכר היא רק "לעולם הבא"?

ויש לבאר בזה, בהקדים דיוק לשון רש"י "ליטול שכרם", ולא "לקבל שכרם":

החילוק בין נטילה לקבלה הוא, שקבלה תלוי בנותן, ואין אדם מקבל אלא מה שנותנים לו, משא"כ נטילה אינה תלוי אלא בנוטל עצמו, ואין ביד הנותן לעכב בידו.

ועפ"ז יש לומר שאין כוונת רש"י לומר שאין בעולם הזה שכר למצוות כלל, אלא כוונתו לומר שחלוק הוא שכר המצוות בעולם הבא משכרן בעולם הזה, שבעולם הזה בא השכר באופן של קבלה, ולעולם הבא יבוא בדרך נטילה ("ליטול שכרם"):

בעולם הזה, אף שהקב"ה נותן כל טוב גשמי כשכר למצוות, אך אין ביד האדם ליטול את השכר בעצמו, אלא נתינת השכר תלוי בהקב"ה, ולכן יתכן שיתערבו בזה סיבות שונות שיעכבו את קבלת השכר. משא"כ "לעולם הבא" יבוא השכר לישראל בדרך של נטילה, היינו שלא יהי תלוי בשום דבר חיצוני, וממילא לא יהיו בו שום עיכובים כלל.

להתבטל לנותן התורה

כיצד לימוד הגדולים נכלל ב"ושננתם לבניך"? / מדוע תחילת הלכות ת"ת הוא בלימוד עם הבנים? / מפני מה "ברכת התורה" היא יסוד מהותי בלימוד התורה? / וכיצד מתאחדים עם חכמתו של הקב"ה עסק התורה באופן שתתאחד בנפש האדם

לימוד התורה הקדושה היא מצווה שנצטוונו עלי' בפרשתנו, שנאמר (ו, ז) "ושננתם לבניך", ושני פרטים במצווה זו: החיוב "ללמוד" – שילמד האדם לעצמו, ונוסף לזה מחויב האדם "ללמד" – ללמוד תורה עם אחרים, ובפרט חובת האב ללמד את בנו תורה (ראה במוני המצוות: רס"ג מ"ע יד-טו. רמב"ם סהמ"צ מ"ע יא. ועוד).

ודבר פלא מצינו בציווי זה, אשר בספרי ההלכה המדברים באופני חיוב הלימוד, נתבאר קודם חיוב לימוד התורה לבנו הקטן, ורק לאחר מכן הובא שחייב האדם ללמוד גם לעצמו (ראה רמב"ם הל' ת"ת. טושו"ע יו"ד סרמ"ה. הל' ת"ת לאדמו"ר הזקן). והדבר תמוה, מדוע פתחו דווקא בחיוב האדם "ללמד" לבנו, והרי לכאורה עיקר חיוב המצווה הוא ללמוד תורה בעצמו? יתר על כן:

לא זו בלבד ששמו לעיקר את לימוד התורה לבנו, אלא חיוב האדם ללמוד תורה בעצמו נלמד מהפסוק "ושננתם לבניך", והיינו שגם לימוד התורה **בעצמו** קשור לעניין לימוד התורה **לבנים**!

קודם הלימוד – הכנעה והתבטלות לנותן התורה

התורה ומצוותי' ניתנו לישראל בכדי שיזכרו את בני ישראל ואת ענייני העולם. אמנם, ישנו חילוק בין פעולת התורה לפעולת המצוות, באדם ובעולם:

כאשר יהודי מקיים מצווה בדבר גשמי, הרי הוא מזכך ומקדש את חפץ המצווה ואת כוחותיו הגשמיים שהשקיע בקיום המצווה, וזהו עיקר עניינה של המצווה – לקדש את הגשמיים.

לקראת שבת

יא

לעכו"ם עכו"ם לאו בר ועשית וכו' – "ואין לנו לומר על דינא דבר מצרא ועשית הישר והטוב אלא ללוקח כו' ללוקח נאמר משוך ירך ויקחנה זה". אבל לדעת הרמב"ם אין זו רק הנהגה טובה של הלוקח (לטובת בן המצר) בלבד, אלא יש כאן קביעה **כפ"ית** מהי הנהגה טובה ויש כאן אמירת וקביעת חכמים שכן טוב וישר (והדבר מופנה לכל לראש – ובעיקר – בנוגע לבן המצר), "יש לחבירו כו' אמרו חכמים וכו' טוב וישר הוא שיקנה וכו'", היינו שענין זה הוא טוב וישר כו' בעצם; והדבר נובע מכח מה שנתנו חכמים לבר מצרא קצת קנין בגוף השדה. ועיי' תשובות מיימוניות לס' קנין סי' טז, דדין וקביעה זו בגדר "קרוב למצות עשה".

ובזאת יתבארו היטב דברי הרמב"ם בדין זבין לעכו"ם (להלן שם ה"ז), "המוכר לעכו"ם משמתין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן העכו"ם עד שינהוג העכו"ם עם בן המצר שלו בדיני ישראל", דחזינן שהקפיד להשמיט לשון הטעם שבגמרא לזה שמשמתין המוכר לעכו"ם, שזהו לפי ש"עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא", וכן דייק להוסיף (על לשון הגמרא) "עד שינהוג העכו"ם עם בן המצר ש"ו בדיני ישראל" (ובגמ' רק נאמר בסתם שיקבל המוכר לעכו"ם כל אונסים שיבואו מחמת העכו"ם, מבלי להדגיש שיצטרך העכו"ם להתדיין עם בן המצר בדיני ישראל), כי בכל זה הדגיש גדר הדין לדידיה, דדין בר מצרא אינו (רק) חיוב על הלוקח להתנהג באופן ישר וטוב (ואזי עיקר ההדגשה גבי עכו"ם הוא מה שהעכו"ם הלוקח פטור מהאי דינא) אלא שייכא גם להשכן בן המצר, ולכן הדגיש מה שצריך שיתאפשר גם כאן שבן המצר יוכל להתדיין עם לוקח זה בדינא דבר מצרא (ולפי דרכו הא דקאמר בגמרא "עכו"ם ודאי

לאופן השני, שזהו דין בקנין הקרקע, הנה אע"פ שגם לדרך זו "ועשית הישר והטוב" מכוון ללוקח, מכל מקום, הציווי (וקיומו בפועל) נוגע גם לב"ד, דמצד "ועשית הישר והטוב" נותנים חכמים לבר מצרא קצת קנין בגוף השדה ומחלישים את קנינו של הלוקח, וממילא על הלוקח להסתלק.

ומעתה י"ל דדבר זה במחלוקת ראשונים הוא שנוי, וכולט במיוחד במחלוקת רש"י והרמב"ם בהך דינא. דהנה בטעם דין בר מצרא – מצד "ועשית הישר והטוב" – כתב רש"י בסוגיין "דבר שאי אתה נחסר כ"כ שתמצא קרקעות במקום אחר ולא תטריח על בן המצר להיות נכסיו חלוקים" [ועיי' נמי ברא"ש כאן סו"ס כ "אף בזה שייך הישר והטוב כי ימצא להחזיק במקום אחר"]. והרמב"ם בהל' שכנים פי"ב ה"א ביאר הטעם בלשון זו "יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו... ודבר זה משום שנאמר ועשית הישר והטוב אמרו חכמים הואיל והמכר אחד הוא טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המצר יותר מן הרחוק" [עד"ז הוא לשון הטור חו"מ סי' קעה, מיהו לא כתבו בתחילת דבריו כטעם על עצם דין דבר מצרא אלא כהקדמה "לפיכך אם יש שום הפסד למוכר כו'", וגם כתבו בשינוי לשון קצת "דינא דבר מצרא תקנת חכמים הוא משום ועשית הישר והטוב והישר הואיל והוא רוצה למכור כו'"].

והיינו שלדעת רש"י זוהי הנהגה טובה שכל כולה מתייחסת רק ללוקח, "דבר שאי אתה נחסר כו' ולא תטריח על בן המצר כו'" [וראה לשון הרא"ש שם סי' כג "וכיון שלא גילה ללוקח מיד שידע בקנייה שהוא חפץ שיעשה עמו טובה ויניח לו השדה"]; וכמו שהדגיש רש"י להלן בסוגיין, בדין "זבין

עיון ופירוש בסוגיות הפרשה

פלוגת רש"י והרמב"ם בדינא דבר מצרא

יחקור בגדר דין זה אם הוא רק חיוב הנהגה על הלוקח או שפ"י גם שיש לבר מצרא קצת קנין בקרקע / יסיק דנחלקין בזה רש"י והרמב"ם ועפ"י יתבארו כו"כ חילוקים ביניהם בסוגיא דבר מצרא

בב"מ קח ע"א ילפינן ממקרא דפרשתנו "ועשית הישר והטוב בעיני ה'" דינא דבר מצרא, דהמוכר שדה לחברו יש לבן המצר (ששדהו סמוכה למצר שדה זו) זכות לסלק הלוקח ולקנות שדה זו במקומו, משום ועשית הישר והטוב, שטובה היא לבר מצרא שיהיו שדותיו סמוכות זו לזו.

והנה מזה שאמרו בש"ס דין זה להיכא שכבר קנה הלוקח ומפסקין אותו, נראה דהך דינא הוא דין שחל בעיקרו על הלוקח, שמאחר דלדידה אין חילוק כ"כ אם יקנה שדה זו או שדה במקום אחר, יעשה הישר והטוב ויתנה לבר מצרא שטובה היא לו. וכן משמע להלן שם ע"ב "זבין לעכו"ם לית בה משום דינא דבר מצרא כו' עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא" – היינו שזהו דין שחיובו מוטל על הלוקח, ולכן אינו חל אם "זבין לעכו"ם".

אמנם עדיין יש לחקור בגדר דין בר מצרא, די"ל בו ב' אופנים: (א) זהו ענין של הנהגות ישרות וטובות ותו לא. והיינו, שאין כאן כל חסרון בתוקף קנינו של הלוקח, אלא שחכמים חייבוהו להתנהג באופן ישר וטוב, ולכן חובה עליו למסור השדה (שקנה כבר) לבר מצרא (ועד"ז בדינים אחרים של בר מצרא). (ב) החיוב "ועשית הישר והטוב" פועל שהבר-מצרא מקבל בעלות מסוימת על השדה; ולכן, חובת הלוקח למסור את השדה לבר מצרא אינה רק מצד חיוב הנהגה טובה שעליו, אלא מפני שהשדה אכן יש לה שייכות לבר מצרא, ובלשון הנמוקי יוסף בסוגיין "כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע".

והחילוק בין האופנים, דלאופן הראשון שגדר דינא דבר מצרא הוא הנהגה טובה, הרי זה ציווי ללוקח, שהוא צריך להתנהג באופן ישר וטוב ולתת את השדה לבר מצרא (אלא שאם אינו רוצה – בי"ד כופין אותו); ואילו

לקראת שבת

ז

הן אמת, שבעשיית מצווה יש גם עבודת האדם בנפשו פנימה, לגשת למצווה מתוך התבטלות עצמית וקבלת עול מלכות שמים. על יהודי להיות מוכן לעשות ככל אשר יצווה עליו הבורא ית"ש, ולא לקיים את המצווה משום שכן מחייב שכלו. אך מכל מקום, עיקר מטרת המצוות הוא לזכך ולקדש את העולם, וחלק עבודת הנפש שבזה אינו מעכב בדיעבד.

לעומת זאת בלימוד התורה, ההתבטלות המוחלטת לנותן התורה הוא דבר עיקרי ומוכרח לעצם עניין הלימוד.

עניין לימוד התורה הוא שהאדם יבין בשב"ל ש"ו את דברי התורה, וששכלו יתאחד עם המושב"ל. כוונתו צריכה להיות להשיג את אמיתותה של ההשכלה, ולא להגשים את רצונותיו ומאווייו, כי אם לבטל את רצונותיו ולחתור לעמוד על האמת שבתורה שלומד.

התבטלות זו אינה נחוצה רק לשם הבנת התורה, אלא גם משום שאין אפשרות להשיג את התורה באמת ובפנימיות ללא הקדמת ביטול הרצונות העצמיים:

התורה היא חכמתו של הקב"ה (ראה תניא פ"ה), שנשגבת ונעלית לאין ערוך משכל הנבראים. ואף שלכאורה ההלכות שאנו לומדים בתורה מדברות אודות ענייני העולם ודברים המובנים בשכל האדם, אך באמת מהות התורה היא חכמתו של הקב"ה בעצמו, אלא שהלביש את חכמתו ית' והורידה אל תוך הלכות התורה שמושגות בשכל האדם המוגבל. ומכל מקום, גם בהיות התורה מלובשת בהלכות אלו – עדיין היא היא חכמתו ית' שנשגבת משכל האדם.

כאשר האדם לומד את התורה כמו סתם דבר שכל, הרי אפשר שקולט את ההשכלה עצמה, אך את חכמתו ית' המלובשת בהלכה לא קלט בפנימיות כלל. ובמכל שכן וקל וחומר מ"פילא דעייל בקופא דמחטא" (ברכות נה, ב): הפיל אינו גדול באין ערוך מחור המחט, ואפשר למדוד את ההפרש ביניהם, ומכל מקום מחמת שהוא גדול יותר, אינו נכנס שם בשום אופן. ואם כן על אחת כמה וכמה, שחכמתו של הקב"ה שנעלית לאין ערוך ושיעור משכל האדם, אינה יכולה להיקלט ולחדור בפנימיות שכלו המוגבל של האדם.

לימוד התורה ללא התבטלות יכול להביא את האדם להיות "מגלה פנים בתורה שלא כהלכה" (אבות פ"ג מ"א), הוא אמנם מבין את ההשכלה ואת פירטי ההלכה, והוא אומר בזה סברות אנושיות ושכליות טובות, אך זהו "שלא כהלכה", אין זו הלכה שבתורה, אין זו חכמתו ית', אלא דבר שכל אנושי.

ורק כאשר האדם מתבטל לגמרי להשי"ת, הרי הוא יוצא בכך מהגבלותיו וצמצומיו, ונעשה כלי ראוי ומוכשר שחכמתו ית' תחדור במוחו ושכלו ותתאחד עמו נוראה ביאור עניין הביטול שמכין את האדם לקלוט את תורת ה', בלקוטי שיחות חט"ו עמ' 326 ואילך, ובמקומות שנשמנו שם].

ועל כך ציוו חז"ל (ראה ב"מ פה, ב) שלימוד התורה מוכרח להיות בהקדמת "ברכה בתורה תחילה". משום שזהו תוכנה של ברכת התורה: "ונתן לנו את תורתו", להתבונן בכך שהתורה היא "תורתו" – חכמת הבורא ית"ש שאינה מושגת בשכל האדם מצד עצמו, וממילא להתעורר להתבטלות כלפי נותן התורה. ורק כך נעשה האדם כלי ראוי לספוג את תורת ה', שבה מלובשת חכמתו ית'.

לא לערב הרגשת מציאות עצמו בעת הלימוד

האמור למעלה הוא בנחיצות הביטול וההכנעה כהכנה והקדמה ללימוד התורה, אך בזאת בלבד אין די, וצריך האדם לעמוד על המשמר לראות גם בעת הלימוד עצמו שלא תתערב הרגשת מציאות עצמו ומעלתו בדרך לימודו.

לימוד התורה מהותו היא שהתורה תתאחד בשכל האדם הלומד. והיינו, שכאשר הלימוד הוא כדבעי והלומד מכוון לאמיתתה של תורה, הרי הסברה וההשכלה שהמציא בכוח שכלו, היא היא כביכול חכמתו של הבורא ית"ש. ולכן צריך הלומד להישמר ולהיזהר שלימוד התורה שלו יהי טהור ונקי, שלא יתערבו בו שיקולים ופניות שונות הנובעות מהרגשת מציאותו העצמית ושכלו.

וכאשר אין הלומד משגיח כל זמן הלימוד להיות בטל ונכנע לפני נותן התורה, יכול לבוא לידי טעות שכבר הגיע למעלה העליונה, וכל מטרתו היא רק להבין אמיתתה של תורה וממילא נתאחד באמת עם חכמת ה'. ואזי חושב הוא שכל סברה שמבין בעת הלימוד היא האמת היחידה. ואם בא אחר ומבאר אחרת מאשר השיג הוא בשכלו, פשוט הדבר אצלו טעות היא בידו.

אך האמת היא, שרחוק הוא עדיין מלהגיע לדרגה נעלית זו, ובלמוד התורה שלו מעורבת גם מציאותו. וזה גופא שכאשר שומע הוא סברה המנוגדת לאופן הבנתו נוגע לו הדבר, אינו מפני שסברת השני היא היפך התורה אלא מפני שסותרת היא לשכלו ומציאותו, שלדעתו הבנתו והשגתו היא דרך ההבנה הנכונה היחידית ואין בלתה.

ועל כן, אין די בהכנה כללית ללימוד התורה לצאת מגדרי שכלו ולהתבטל בפני נותן התורה, אלא צריך להישמר גם בעת הלימוד עצמו, לראות תמיד אשר המטרה היחידה העומדת לנגדו היא לגלות אמיתת חכמתו ית', ולא לערב ח"ו מציאותו ודעתו.

להיות "קטן" הלומד תורה

ובזה יש לבאר מה שבמצוות תלמוד תורה מדגישה התורה עניינם של הקטנים וחינוכם, כי לימוד התורה מיוסד על כך שהאדם מבטל ומקטין עצמו כלפי נותן התורה, והדבר מתבטא הן בסדר הלכות תלמוד תורה, והן במקור שממנו לומדים את מצוות לימוד התורה לגדולים:

תחילת הלכות תלמוד תורה הוא בדיני קטנים ללמדנו שהתחלה והיסוד של לימוד התורה אינה השכל שבתורה, כי אם זה שמקטין עצמו ומכיר שחכמת השי"ת היא בלתי מוגבלת. וגם מצוות תלמוד תורה של גדול נכללת במצוות "ושננתם לבניך", ללמדנו שהלימוד כולו – גם כאשר לומד עם שכלו, שכל של "גדול" – צריך להיות חדור בעניין הביטול להשי"ת והקטנת מציאותו, שאזי משמרו הדבר שלא ינסה להצדיק דעתו ומחשבתו, אלא לחפש תמיד את אמיתת התורה, שתחדור בשכלו ותתאחד עמו.

פנינים

זדוש ואגדה

"דעתו לגרשה" או לא?

כי תוליד בנים ובני בנים וישננתם בארץ והשחתם וגו' והפיץ ה' אתכם בעמים גו' (ד, כה ואילך)

ידוע שמתן תורה הוא "יום חתונתו" של הקב"ה עם כנסת ישראל (ראה משנה סוף תענית. במדב"ר יב, ח), והגלות היא בדוגמת גירושין, כדאיתא במדרש "דנתי אותם בגירושין" (ב"ר פ"ט, ט. פתיחתא דאיכ"ד ד), ובגמרא "תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל כו' אשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום" (סנהדרין קה, א).

ולכאורה יש להקשות, דכיון שמפורש בתורה שבני ישראל עתידין לגלות ("והפיץ ה' אתכם בעמים"), נמצא שכבר בעת מ"ת ה' כביכול בדעתו של הקב"ה "לגרש" את ישראל לאחר זמן, והא קי"ל "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה" (טושי"ע הל' פו"ר ס"ב סיו"ד. ועוד)?

ויש לומר הביאור בזה:

מה שמפורש בתורה שתהי' גלות – דינו כדיון נבואה לפורענות, שכתב הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"י ה"ד) ש"אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו כו', שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם".

ונמצא, שאף שבתורה נאמר שתהי' גלות, למעשה תלוי הדבר בהנהגתם של ישראל בבחירתם החפשית, ואם לא יחטאו לא תהי' גלות כלל (כנוסח תפילת מוסף דיו"ט "ומפני חטאינו גלינו מארצנו").

ולכן אין מקום להקשות מדיון "לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה", כי באמת לא הי' בדעתו ורצונו של הקב"ה לגרש את ישראל, ואדרבה – רצונו האמיתי של הקב"ה הוא שלא לגרש; וגם לאחר שנתפרשה הגלות בתורה – עדיין ניתנה הבחירה לישראל להתנהג כרצונו האמיתי של הקב"ה, באופן שלא תהי' פורענות וגלות כלל [וראה המשך הביאור במקור הדברים, שלאמיתו של דבר ענין הגלות אינו בגדר גירושין כלל, עיי"ש].

בין קריאת שמע ללימוד התורה

ושננתם לבניך ודברתם כס בשבתך בביתך ומלכתך בדרך ובשכרך ובקומך (י, י).

שתי מצוות עיקריות מבוארות בכתוב זה – מצות קריאת שמע, ומצות תלמוד תורה. ומ"מ חילוק גדול יש ביניהן, שמצות קריאת שמע היא פעמיים בכל יום, שחרית וערבית, כמ"ש "בשכרך ובקומך", ואילו מצות תלמוד תורה אינה מחולקת לחיובים נפרדים בלילה וביום, אלא היא חיוב אחד הנמשך תמיד, ביום ובלילה.

ויש לבאר הטעם לחילוק זה:

תוכנה הפנימי של מצוות קריאת שמע הוא "אמליכתי" למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים" (ברכות יג, ב), דהיינו לגלות מלכותו של הקב"ה בכל מקום בעולם ובכל מצב שהאדם נמצא בו. ומכיון שמצבי האדם משתנים הם, יש זמנים בהם האדם "מואר" באור אלקי, והוא בבחינת "יום", וישנם זמנים בהם "חשוך" אצלו, והוא בבחינת "לילה", וכן בעולם יש מצבים משתנים – לכן גם מצות קריאת שמע נחלקת לשני חיובים שונים, בהתאם לשני מצבים אלו, כדי להמליך את הקב"ה הן במצב של "יום" והן במצב של "לילה".

משא"כ התורה קדמה לעולם (ראה פסחים נד, א. ועוד), וארז"ל "מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה" (ברכות כב, א), והיינו שהתורה היא למעלה מהעולם ומכל ענין של טומאה, ואינה משתנית לפי המצב בעולם או באדם, אלא נשארת בקדושתה תמיד באופן שווה. ולכן חיוב לימודה אינו משתנה בין היום ללילה, אלא הוא חיוב תמידי על כל היום כולו.